

«Часцей за ўсе гукапіс (алітарацыя ці асананс) звязаны са слыхавымі асацыяцыямі аўтара/чытача, таму названыя фанетычныя прыёмы працуюць найперш на стварэнне гукавога малюнка» [5, с. 75].

Так, шчыліныя свісцячыя [з], [з’], [с], [с’] Н. Гілевіч ужывае шматразова, каб перадаць кроплі, якія разбрызгваюцца ва ўсе бакі — звон, свіст, для імітацыі моцных гукаў, якія чуюцца з рэчкі ў час купання, ужываюцца выбухныя і фрыкатыўныя [т], [б], [к], а таксама дрыжачы [р]: грывоты і гул увасобіліся яшчэ ў галосных гуках [у], [а]: «За ўзмахам **узмах** — толькі **пырскі** ў бакі, // Як сонца жывыя асколкі. // Наперад, **васпане!** Смялей за **буйкі!** // Ні **страху**, ні **стома** — **ніколькі**» [3, с. 20] і інш.

«Гукі і словы роднай мовы выклікаюць у аўтара самыя розныя асацыяцыі, самыя лепшыя пачуцці. Яе гучанне ўяўляецца яму то напевам вясновым (ён увасобіўся ў санорных [н], [в], [в’]), то гоманам пялёсткаў (ён гучыць у паўторы галоснага [о] і санорных [ў], [л], [л’]), то бурай, громам і гневам распаленай маланкі (яны перадаюцца праз гукі [р], [у], [а]). Алітарацыя нагадвае пра багацце мовы, яе непаўторнасць і гнуткасць (з яе дапамогай можна перадаць самыя розныя думкі і эмоцыі), сілу і веліч» [2, с. 75]: «Як сплывала на **захад** ноч — // **Громам** **грымнула** **нечакана**, // **Быццам** дзесь на будоўлі **рана** // **Гулка** **грукнула** **бервяно**» [2, с. 276]; «Лес ачнуўся, лес **вялікадне** **святкуе** — // **Вунь** як **весела** ў **зялёнай** **грамадзе!** // Толькі дуб адзін **вясны** як бы й не чуе — // **Нават** **леташнім** **лістом** **не** **павядзе**» [2, с. 183] і інш.

Чысціня і светласць нябёсаў, а таксама снегу, які яны дораць, чуецца аўтару ў гукапаўторах зычных ([с’], [с], [ц’]) і галосных ([э], [і]): «Так **ціхенька** і **ўрачыста** **сыплецца** **снег**, **радасна** ў **небе** і ў **сэрцы**» [2, с. 75]: «**Бярозы** ў **яркай** **стыні**. // **Мароз** і **цішыня**. // Як **гэты** **срэбны** **іней** — // Я **чую**, — **дні** **звіняць**» [2, с. 99] і інш.

Губна-губны [м] стварае бадзеры, жыццярэдасны настрой. Санорны дрыжачы [р] у алітарацыі ўжываецца для перадачы выразных або рэзкіх гукаў, грукату, грому: «**Ачэрнім**, **спаскудзім**, **сплюгавім**, **сплюём**, // **Падточым**, **падрыём**, **падрэжам**, // **Расколем**, **разбурым**, **зруйнуем**, **сатром**, // **Растопчам**, **здратуем**, **здрапежым**» [2, с. 266] і інш.

Алітарацыя [т-ш-р] нібы дазваляе пачуць шolahі лісця, успрыняць загадкавую напоўненасць лесу з таямнічымі гукамі: «Вы **шуміце**, **шуміце** // Нада мною, **бярозы**, // **Калышыце**, **люляйце** // Свой **напеў** **векавы**» [3, с. 14] і інш.

Паўтор выбухных [б], [п], [д], [к], [ц] перадае рытмічныя хуткапыльныя або рэзкія гукі; паказвае дынаміку дзеяння, імклівасць руху, рэзкую змену падзей: «**Прыпыніўся** я ля **дрэўца**, // **Паглядзеў** і **гавару**: // — **Пацярпі** **крыху**, **здаецца**, // Я **прыйшоў** яшчэ ў **пару**» [3, с. 19] і інш.

Заклучэнне. Такім чынам, з вышэйпрыведзеных прыкладаў відаць, наколькі функцыянальна разнастайнымі могуць быць эўфанічныя сродкі. З іх дапамогай можна атрымаць разнастайныя гукавыя ўражанні (раскаты грому, хруст снегу, шум ветру), адкрыць таямніцы прыроды і г. д.

У паззі Н. Гілевіча выкарыстанне гукаперайманняў — не вельмі частая з’ява. Аднак з дапамогай гукаперайманняў аўтар перадае разнастайныя па характары дзеянні, адлюстроўвае настрой і пачуцці сваіх лірычных герояў.

Спіс цытуемых крыніц

1. *Рагойша, В. П.* Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. — Мінск : Бел. навука, 2004. — 574 с.
2. *Гілевіч, Н. С.* Выбраныя творы : у 2 т. / Ніл Гілевіч. — Мінск : Маст. літ., 1991. — Т. 1. Вершы. Паэмы. П’есы. — 478 с.
3. *Гілевіч, Н. С.* І чую я годас... : выбраныя вершы, 1954 — 2008 / Н. С. Гілевіч. — Мінск : Про Хрысто, 2009. — 176 с.
4. *Тарас, В. Я.* Паўтарэнне пройдзенага: адкрыты ліст Нілу Гілевічу / В. Я. Тарас // *Польмя*. — 1959. — № 12. — С. 170—172.
5. *Багамолава, А.* Экспрэсіўна-выяўленчая функцыя гукапісу ў паэтычным радку: адказы / А. Багамолава // *Роднае слова*. — 2008. — № 10. — С. 10—13.

УДК 821.161.3.09

В. А. Міснік, Т. М. Пучынская

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

АСОБА ЖОНКІ ПІСЬМЕННІКА Ў МАСТАЦКАЙ ТВОРЧАСЦІ ІВАНА ШАМЯКІНА

Уводзіны. І. Шамякін — яркая асоба ў беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя. Проза народнага пісьменніка даследавана ў літаратуразнаўстве ўсебакова, аднак пры яе паўторным прачытанні знаходзяцца ўсё новыя цікавыя ракурсы. Па словах Т. І. Шамякінай, «творчасць класікаў бязмежная ў плане яе інтэрпрэтацыі» [1]. У дадзенай працы ўвага засяроджана на тым, як асоба Марыі Філатаўны, жонкі І. Шамякіна, паўплывала на стварэнне жаночых вобразаў, якія ўвасабляюць «вечныя каштоўнасці» — каханне, сям’ю, жыццё.

Асноўная частка. Да выбару сюжэтаў і распрацоўкі характараў галоўных герояў сваіх твораў І. Шамякін заўсёды падыходзіў грунтоўна. Многае ён браў з жыцця, з вобразаў сваіх знаёмых, сяброў, родных, у тым ліку і жонкі Марыі Філатаўны [2].

Іван Шамякін і Марыя Кротава пазнаёміліся яшчэ дзецьмі ў час вучобы ў школе. Дачка пісьменніка Т. І. Шамякіна ўспамінае: «Упершыню яны сустрэліся, калі былі ў 5 класе ў вёсцы Церуха Гомельскага раёна... Тады перавялі бацьку ў гэтую мясцовасць, і апынуўся Іван Пятровіч у адным класе з гэтай дзяўчынкай, так яны пазнаёміліся, але праз год бацьку перавялі ў іншае месца» [3]. Пераезд сям'і І. Шамякіна з роднай вёскі разлучыў маладых людзей, аднак яны зноў сустрэліся ў Гомелі, дзе будучы пісьменнік вучыўся ў тэхнікуме будаўнічых матэрыялаў, а Марыя Філатаўна — у медвучылішчы. З таго часу яны сталі неразлучнымі.

З жонкай І. Шамякін спазнаў вялікае чалавечае шчасце. Для яго Марыя Філатаўна была простаю, зямной і ў той жа час незвычайнай жанчынай. Даследчык літаратуры П. І. Навуменка адзначае: «*Вось гэтыя тандэмы..., жонка — гэта было другое «я» пісьменніка, зваротны бок месяца, калі б у іх не было гэтых жонак*» [3]. Аналагічная думка гучыць і ў словах самога І. Шамякіна, які лічыць, што менавіта жонка дапамагала яму тварыць і жыць: «Каханне наша дапамагло мне стаць пісьменнікам» [4, с. 1409]; «яна асперагала мяне больш за паўстагоддзя! Ад злых людзей, ад хвароб, ад літаратурнай багемы, ад захаплення славай і ад рознага глупства» [4, с. 1422].

Марыя Філатаўна дапамагала мужу ў літаратурнай дзейнасці: перадрукоўвала і карэктавала рукапісы. Т. І. Шамякіна ўспамінае: «...*Ён абсалютна заўсёды пісаў ад рукі, а мама перадрукоўвала, пасля ён правіў ужо на машынапісным тэксце, і яна зноў перадрукоўвала. Так было па раз 5-10 кожны твор*» [3]. М. Мятліцкі, асабіста знаёмы з Марыяй Філатаўнай, таксама адзначае яе выключную ролю ў жыцці пісьменніка: «Я колькі разоў ні заходзіў — схіленая над машынкай, пішучая Марыя Філатаўна сядзіць і перадрукоўвае свежа напісаныя старонкі Івана Пятровіча» [3]. Марыя Філатаўна самахвярна адносілася як да любімага мужа, так і да дзяцей [5, с. 96]. У аўтабіяграфічнай аповесці «Слаўся, Марыя!» І. Шамякін пісаў: «Дзеці — шчасце сям'і» [5, с. 81].

У 1998 г. Марыя Філатаўна пайшла з жыцця. Смерць бясконца дарагога чалавека стала для І. Шамякіна балючай трагедыяй. Па словах А. І. Бельскага, у аповесці «Слаўся, Марыя!» гучыць хваласпеў жонцы і жанчыне-маці. Таму шамякінскі твор, які мае падзагаловак «Гісторыя кахання, любові, жыцця», — гэта яшчэ і споведзь-плач, своеасаблівы літаратурны помнік. Марыя Філатаўна на доўгія гады зрабілася апякункай таленту пісьменніка, разам яны былі адным непадзельным цэлым [6, с. 176].

Марыя Філатаўна натхняла пісьменніка на творчасць і сама рабілася аб'ектам мастацкага ўвасаблення і тыпізацыі. Саша Траянава з пенталогіі «Трывожнае шчасце» найбольш поўна ўвасабляе характар жонкі пісьменніка. Марыя Філатаўна дала сюжэт для першай часткі рамана «Глыбокая плынь» [6, с. 174].

Жончыны «вернасць, адданасць мужу, дзецям» І. Шамякін паказаў з сапраўднай натхнёнасцю. Хораша паэтызуецца ў «Трывожным шчасці» матчын клопат Сашы Траянавай пра малую Лену: «За адным заняткам Саша забывалася на ўсё іншае — калі карміла дачушку, гуляла з ёй. Ленка ачуняла і ў чатыры месяцы была тоўсценькая, рухавая і — кожнай маці так здаецца! — надзвычай разумная для свайго ўзросту. Яна ўжо ўме-ла смяяцца, хапаць за валасы, за нос, драпацца. І ўсё больш і больш рабілася падобнай на бацьку» [7, с. 7].

У творы «Слаўся, Марыя!» пісьменнік прызнаваўся, што шматлікія вобразы «спісаў» са сваёй жонкі: «Бліжэй за ўсё да Машы — Саша Траянава з «Трывожнага шчасця»... А хіба Тацяна Маеўская з «Глыбокай плыні» не Маша?.. А фельчарка Тася Батрак з рамана «Вазьму твой боль», Поля з «Атлантаў і карыятаў»... У іх характар маёй жонкі, яе вернасць, адданасць мужу, дзецям» [8, с. 114]. Пісьменнік неаднойчы адзначаў выключную ролю асобы Марыі Філатаўны ў працэсе ўласнай мастацкай вобразатворчасці: «Я пісаў самага дарагога мне чалавека пад іншымі імёнамі, ставячы яе ў розныя сітуацыі...» [6, с. 174]. Па словах Т. І. Шамякінай, «*чалавек, асоба, жанчына аказалася такая шматгранная, што характар яе можна было раздзяліць для шматлікіх гераінь. Фактычна так можна сказаць, што амаль усе яны фігуруюць у яго творчасці — прататыпам з'яўляецца Марыя Філатаўна*» [3].

Жонка была для пісьменніка анёлам, які засперагаў і дапамагаў. Яна асвятляла яго зямны шлях, таму і здолеў узняцца да сапраўдных творчых вяршыняў. У вобразе сваёй жонкі І. Шамякін бачыць абагульняльныя, тыповыя рысы беларускіх жанчын. Ён верыць, «што такіх... нямала», у той жа час кожная з іх непаўторная, унікальная. І. Шамякін пакланяецца высакароднаму, самахвярнаму жыццёваму подзвігу жанчыны, якую кахаў, якую ведаў, з якой меў шчасце раздзяліць свой пісьменніцкі і чалавечы лёс [6, с. 176].

Заклучэнне. Такім чынам, І. Шамякін паказаў шэраг арыгінальных вобразаў герояў, ідэальным сярод якіх становіцца жанчына — сімвал кахання, сям'і, жыцця, падтрымкі, гармоніі. Многія з яркіх характараў беларускіх жанчын пісьменнік стварыў, натхняючыся вобразам сваёй любімай жонкі Марыі Філатаўны.

Спіс цытуемых крыніц

1. Шамякіна, Т. Творчасць класікаў бязмежная ў плане яе інтэрпрэтацыі [Электронны рэсурс] / Т. Шамякіна // Універсітэт : газета Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. — Рэжым доступу: <http://www.gazeta.bsu.by/2021/11/estetyka-narodnaj-tvorchasci/>. by/oni-poznakomilis-v-5-klasse-i-prozhili-vmeste-58-let-neveroyatnaya-istoriya-lyubvi-ivana-shamyakina. — Дата доступу: 12.05.2023.

2. Галоўка, С. Трыўмфы і трывогі Івана Шамякіна / С. Галоўка // Беларус. думка. — 2021. — № 1. — С. 41—46.

3. Іван Шамякін. Лёс беларускага класіка. Рэдкія факты з жыцця пісьменніка. Таямніцы Беларусі [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <https://ctv.by/oni-poznakomilis-v-5-klasse-i-prozhili-vmeste-58-let-neveroyatnaya-istoriya-lyubvi-ivana-shamyakina>. — Дата доступу: 05.02.2023.

4. Шамякін, І. П. Збор твораў (1981 — 2001). — Мінск : Бібліятэка саюза пісьменнікаў Беларусі, 2009. — 1567 с.

5. Шамякін, І. Пошукі прытулку. Аповесці / І. Шамякін. — Мінск : Юнацтва, 2001. — 350 с.
6. Бельскі, А. Класікі і сучаснікі ў школе / А. Бельскі. — Мінск : Аверсэв, 2005. — 352 с.
7. Бугаёў, Д. Я. Жыццём ідуць: з гісторыі беларускай літаратуры і літаратурнай крытыкі / Д. Я. Бугаёў. — Мінск : БДУ, 2013. — 303 с.
8. Шамякін, І. Збор твораў. — Мінск : Маст. літ., 2003. — Т. 2. — 527 с.

УДК 808.26 – 541.2

С. В. Саўчук, С. Ф. Бут-Гусаім

Установа адукацыі «Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна», Брэст, Рэспубліка Беларусь

ЛІНГВАКУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ ПАЭТОНІМІКОНУ КАМЕДЫ-ЛУБКА ГЕОРГІЯ МАРЧУКА «ЛЮЦІКІ-КВЕТАЧКІ»

Уводзіны. Сэрцы глядачоў заваявала п'еса з народнага жыцця, «камедыя нораваў» беларусаў «Люцікі-кветачкі». Драматург уздымае важную для часу стварэння (70-я гады XX стагоддзя) камедыі тэму: быць ці не быць прадпрымальніцтва ў свеце таленавітых давід-гарадчукоў — ганчароў, кветкаводаў і інш. Няспынная штодзённая праца і гандаль вырабамі, створанымі сваімі рукамі, дзецьмі-рамантыкамі ўспрымаюцца адмоўна як спекулянтства. Але ж без дапамогі рулівых бацькоў яны не могуць наладзіць самастойнае жыццё.

Г. М. Дашкевіч адзначае: «У стыхію народнага лубка ў п'есе ўплятаюцца элементы гратэскавасці, спалучаючы спаконвечнае з вульгарнымі момантамі сучаснасці: народную песню і звышмодны танец, вышываны бабулін фартушок і кароткую спаднічку ўнучкі. Але, бадай, самае яркае дасягненне гэтага твора — сакавітасць мовы, дакладнасць, праўдзівасць вобразаў палешукоў» [1, с. 3]. Важным сродкам стварэння яркіх, запамінальных вобразаў-тыпаў і каларытных замалёвак жыцця палешукоў з'яўляюцца характарыстычныя, насьцяжаныя нацыянальна-культурнай інфармацыяй анамастычныя адзінкі.

Мэта прадстаўленай працы — сістэматызацыя структуры паэтонімікону камедыі-лубка з улікам традыцый беларускага іменаслову XX стагоддзя. Актуальнасць даследавання вызначаецца неабходнасцю вывучэння літаратурнага анамастыкону ў кантэксце адлюстравання ў моўных знаках нацыянальнай і рэгіянальнай культуры.

Асноўная частка. Галоўным імем мастацкага тэксту з'яўляецца заглавак. Назва п'есы «*Люцікі-кветачкі*» належыць да *ідэйна-характарыстычнага* тыпу, бо змяшчае аўтарскую ацэнку галоўных герояў твора — абаяльных, працавітых палешукоў — прадпрымальнікаў, таленавітых майстроў, жартунікаў. Люцікі ў славянскай культуры сімвалізуюць бесклапотную весекасць, жарты. Гэтыя кветкі жоўтага колеру, што сімвалізуе сонца і радасць [2]. Цеплынёй, весекасцю, аптымізмам прасякнуты старонкі твора пра палешукоў, якія ўмеюць вырошчваць найпрыгажэйшыя кветкі і гандляваць імі падчас Вясны па ўсім свеце, здольныя паспраўднаму кахаць, знаходзіць выйсце з самых складаных жыццёвых сітуацый.

Ядро анамастыкону твора складаюць імёны людзей — *антрапонімы*. Іменаслоў п'есы — адлюстраванне беларускай лінгвакультуры XX стагоддзя. Героі твора носяць хрысціянскія імёны іншамоўнага паходжання, запазычаныя з *грэчаскай*: *Кузьма* (грэч. 'упрыгожанне' [3, с. 31]), *Настасся* (грэч. 'адроджаная, уаскрослая' [3, с. 65]), *Кацярына* (грэч. 'чыстая, цнатлівая' [3, с. 61]), *Дзмітрый* (грэч. 'той, хто мае адносіны да багіні земляробства і ўрадлівасці Дзяметры' [3, с. 27]), *Варвара* (грэч. 'ініяземка' [3, с. 56]), *лацінскай*: *Павел* (лац. 'малы ростам' [3, с. 37]), *Ігнат* (лац. 'вогненны' [3, с. 28]), *старажытнаўрэйскай* моў: *Якаў* (ст.-яўр. 'перашкода' [3, с. 51]), *Марыя* (ст.-яўр. 'пані, каханая, жаданая' [3, с. 64]).

У маўленні персанажаў камедыі шырока ўжываюцца формы суб'ектыўнай ацэнкі ўласных асабовых імёнаў — выразнікі канатацыі эмацыйнасці, экспрэсіўнасці, ацэначнасці і нацыянальна-культурнай спецыфікі, што адпавядае традыцыі нацыянальнага іменаслову. У камедыі-лубку выкарыстаны эмацыйныя формы, што выражаюць цеплыню сяброўскіх адносін: «*Дзень добры, Паўлушка. Штосьці схуднеў, не тут кажучы*» [4, с. 8]. Адзначаныя формы перадаюць пяшчоту да каханых людзей: «*Якаўка, можна не трэба зводзіцца з гэтай хатай*» [4, с. 18]. Згодна з народнай традыцыяй эмацыйныя формы імёнаў выкарыстоўваюцца ў якасці нейтральных найменняў: «*А ты, Паўлуша, пацвердзі, што гліну Дзмітрый на Каморы, на беразе ракі знайшоў*» [4, с. 45]. Канатацыю размоўнасці выражаюць *гіпакарыстычныя* формы імёнаў, якія ўжываюцца ў неафіцыйных стасунках паміж знаёмымі, блізкімі людзьмі: «*Другі, значыцца, Федзя Апанас. Удавец. Трыццаць гадоў*» [4, с. 28].

Канатацыю нацыянальна-культурнай спецыфікі ўтрымліваюць ужывальныя ў вясковым асяроддзі формы звароту да паважанага, сталага чалавека праз спалучэнне імені з апелятывам *дзядзька*, *цётка*, напр.: «*Дзядзька Кузьма! Гэта я, Дзмітрый*» [4, с. 36—37].

Носьбітамі канатацыі нацыянальна-культурнай спецыфікі з'яўляюцца характэрныя для вёскі *сямейна-родавыя мянушкі*, утваральная база якіх — імёны, прозвішчы, мянушкі роднасных асоб. У іх ліку *андронімы* — празванні жонак, утвораныя на базе прозвішчаў мужоў: *Знайдзёніха*, *Летуніха*.

Прозвішчы-паэтонімы не столькі ідэнтыфікуюць, колькі характарызуюць, ацэньваюць, выражаюць эмоцыі і пачуцці аўтара і герояў. У прозвішчах адлюстроўваецца бачанне пісьменнікам сваіх персанажаў, іх характару, дзеянняў, учынкаў.